

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ

УДК 323; 327

Богдан АНДРУШКІВ¹; Ірина ДЕЙНЕГА²; Ольга ВЛАДИМИР³;
Ольга ПАВЛИКІВСЬКА³; Віктор РЕШЕТНИК³

¹Академія соціального управління, Тернопіль, Україна

²Міжнародна Академія освіти та науки, Київ, Україна

³Тернопільський національний технічний університет
імені Івана Пулюя, Тернопіль, Україна

ПОЛІТИЧНІ РЕВЕРАНСИ З ІСТОРИКО-ПРЕТЕНЗІЙНИМ ЗАБАРВЛЕННЯМ: ПОЛЬЩА – УКРАЇНА – СВІТОВА СПІЛЬНОТА

Резюме. Розкрито реакцію світової спільноти на підписання закону про Інститут національної пам'яті польським президентом Анджеєм Дудою. Зроблено припущення щодо природи виникнення даного закону, розглянуто його негативний вплив на розвиток партнерських відносин між Польщею та Україною, а також Польщею та іншими країнами Європи й світу. Обґрунтовано відсутність стратегічного підходу в прийнятті даного закону з точки зору розвитку подальших партнерських відносин передусім між Україною та Польщею. Наголошено на науково-історичній необ'єктивності існування даного закону та необхідності побудови конструктивного відкритого науково-дослідницького діалогу. Наведено факти шовіністичних польських розправ, які мали місце в східній Галичині на початку ХХ ст. Запропоновано кроки щодо розв'язання існуючої ситуації дипломатичним шляхом.

Ключові слова: закон, історичні факти, світова спільнота, конфлікт, пропаганда, шовінізм, Польща, Україна, Східна Галичина, наукові дискусії, порозуміння, партнерство.

Bohdan ANDRUSHKIV¹; Iryna DEYNEHA²; Olha VLADYMYR³;
Olga PAVLYKIVSKA³; Viktor RESHETNYK³

¹Academy of Social Management, Ternopil, Ukraine

²International academy of education

³Ternopil Ivan Puluj National Technical University, Ternopil, Ukraine

POLITICAL OVERTURES WITH HISTORICAL AND CLAIMING SHADE: POLAND – UKRAINE – THE WORLD COMMUNITY

Summary. The response of the World Community, in particular, Ukraine, Israel, the United States, France, the representatives of the European Parliament and the OSCE, as well as Russia to the signing of the law on the Institute of National Remembrance by Polish President Andrzej Duda has been described in the article. An assumption about the nature of the emergence of this law has been made and its negative impact on the Polish-Ukrainian relations, as well as the relations of Poland and other European countries and the world as a whole have been considered. The lack of strategic vision in the adoption of this law in terms of developing further partnerships between Ukraine and Poland has been substantiated. The scientific and historical unobjectivity of this law and the necessity of a constructive and open scientific research dialogue have been emphasized. The facts of chauvinistic Polish crimes, which took place in Eastern Galicia at the beginning of the 20-th century have been

presented. The ways to solve the current situation by diplomatic means have been proposed. It was recommended for the Institute of National Memory to declare the International Day of Sorrow for the victims on June 25, 2019 (100-th anniversary of the Polish occupation of Eastern Galicia) with participation of UNESCO or the European Parliament. Also, it is recommended to install a monument to victims of Polish pacification in Lviv on the occasion of the 100-th anniversary of the Polish occupation of Eastern Galicia.

Key words: law, historical facts, The World Community, conflict, propaganda, chauvinism, Poland, Ukraine, Eastern Galicia, scientific discussions, understanding, partnership.

*Отак-то, ляхе, друже, брате!
Нас порізли, розвели,
8А ми б і досі так жили.
Подай же руку козакові
І серце чистеє подай!
І знову іменем Христовим
Ми оновим наш тихий рай.
(Т. Шевченко)*

Постановка проблеми. Лідер польської партії «Право і справедливість» Ярослав Качинський, забувши, що на дворі ХХІ століття, свідомо чи несвідомо розпалив згасаюче полум'я давньої ворожнечі, можливо навіть зверхності чи ненависті поляків до України. Сенат ухвалив, а Президент навіть підписав, так званий, Закон про заборону «бандеризму». У практичній площині цей закон означає введення предметної цензури і кримінальної відповідальності за висловлювання й висвітлення в матеріалах медіа правдивих історичних матеріалів про боротьбу українців за національну незалежність. У відкритому листі польського ПЕН-клубу роз'яснюється, що цей закон загрожує також покаранням і за приписування полякам військових злочинів або злочинів проти людства під час війни, або навіть в 1925 – 1950-х роках. ПЕН-клуб пише, що ця заборона, безумовно, може викликати конфлікт з народами, які в пам'яті зберігають приклади таких злочинів.

Такий необачний крок дуже тривожить українську громадськість, бо пам'ятаємо шовіністичну підступність і жорстокість хворих на цю недугу окремих політиків. Справді, погіршення відносин з сусідньою Польщею засмутило багатьох українців. 17 лютого 2018 року Президент України Петро Порошенко в рамках участі у Мюнхенській конференції з безпеки провів зустріч з прем'єр-міністром Республіки Польща Матеушем Моравецьким, під час якої закликав польське керівництво утриматися від кроків, які можуть поставити під загрозу позитивні досягнення у двосторонньому діалозі з історичних питань [1]. Також він запропонував історикам займатись історією, а політикам – політикою, бо якщо буде навпаки, то буде багато біди. Слава Богу серед наших українських радикалів немає відповідної реакції. Те, що відбувається у Польщі, сприймається тихо, з певним розумінням. І це пояснюється багатьма причинами. Наші радикали (в усякому випадку вони та частина патріотично налаштованого контингенту нині зайняті конфліктом на Сході). Друге, ми розуміємо, що це не власна воля поляків, а нав'язана, можливо за гроші, провокація, елемент розв'язаної російською елітою гібридної проти України війни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Підписання закону про Інститут національної пам'яті польським президентом Анджеєм Дудою, яким передбачено кримінальну відповідальність за заперечення злочинів українських націоналістів проти поляків, за використання формулювання «польські табори смерті», за згадку про причетність поляків, які були спільниками нацистського режиму, до злочинів Голокосту, неабияк сколихнуло світову спільноту.

Влада Ізраїлю вирішує питання щодо відкликання свого посла з Польщі й вимагає змінити закон, оскільки він «не сприятиме виявленню історичної правди і може пошкодити свободу проведення досліджень» [2].

Глава Європарламенту Дональд Туск різко розкритикував зміни до закону Про інститут національної пам'яті Польщі, який криміналізує будь-які згадки про польські злочини за часів Голокосту, а також вводить покарання за заперечення злочинів українських націоналістів. Він вважає, що документ шкодить інтересам та іміджу Польщі у світі [3].

Представник Організації з безпеки і співпраці в Європі (ОБСЄ) з питань свободи ЗМІ Арлем Дезір висловив стурбованість новим польським законом про Інститут національної пам'яті (т. зв. «антибандерівський закон»). На його думку, закон повинен бути відхилений як «непропорційне обмеження свободи вираження поглядів».

Голова МЗС Франції розкритикував оновлений польський закон про Інститут національної пам'яті. На думку Жана-Іва Ле Дріана, ухвалені зміни є переписуванням історії. І це негативний момент, адже пам'ять про злочини Голокосту мусить зберігатися і поширюватися [4].

Державний департамент США заявив, що прийняття в Польщі змін до закону про Інститут національної пам'яті має негативний вплив на свободу слова і наукові дослідження. У Вашингтоні підтвердили, що такі висловлювання, як «польські табори смерті», можуть вводити в оману в історичних питаннях. Однак, на переконання США, цьому можуть протидіяти відкриті дебати й освіта, а не заборона на законодавчому рівні [5].

При цьому слід зазначити, що у російському Кремлі поки не сформулювали свою позицію відносно прийняття Сенатом Польщі «антибандерівського закону». Однак прес-секретар президента Путіна Дмитро Пєсков зазначив, що Москва має намір ще вивчити положення даного закону, щоб дати йому свою оцінку [3].

Основною **метою** нашого дослідження не є загострення полеміки з даної тематики, а навпаки, щоби забезпечити налагодження конструктивного наукового діалогу з метою виявлення об'єктивної справедливості на основі врахування історичних фактів, розкриття природи їх виникнення та дослідження їх подальшого можливого впливу на формування партнерських відносин між Україною, Польщею та світовою спільнотою.

Постановка завдання. Як зазначалось у заяві Верховної Ради, найбільшу тривогу в Україні викликає «розгортання антиукраїнських настроїв і створення атмосфери тиску й залякування, здатне безпосередньо вплинути на права і свободи майже мільйона українців, які сьогодні є трудовими мігрантами на території Польщі». Раніше Президент України Петро Порошенко закликав Польщу до об'єктивності та діалогу. Він назвав оцінки Варшавою історичних постатей України та непростих сторінок спільної історії двох держав «абсолютно необ'єктивними та категорично неприйнятними» й закликав пам'ятати спільні перемоги і боротьбу проти тоталітарних режимів. Своєю чергою, міністр закордонних справ України Павло Клімкін заявив, що історична правда не має національних меж і не встановлюється законами. А директор Українського інституту національної пам'яті Володимир В'ятрович пошкодував, що новий польський закон загрожує унеможливити проведення історичних дискусій на території Польщі з українськими істориками [6].

Відтак, вважаємо за доцільне пригадати історичні факти, які мали місце на початку минулого століття на теренах Західної України. Адже ми зобов'язані відстоювати національну гідність і честь, боронити національну незалежність і шанувати власних героїв.

Виклад основного матеріалу. Історія – це минуле і нехай залишається для істориків. Але факти незаперечні й потребують нашого обговорення. Кожен із авторів цієї статті представляє свій регіон. Практично всі побували у Польщі, кожен має свій погляд на історію та подію, яка виникла нещодавно. Та автори сходяться в одному – це не на користь обох держав.

Проф. Богдан Андрушків ділиться особистим практичним досвідом розвитку дружніх стосунків з Польщею під час організації та відкриття єдиного у світі музею генію польської літератури Юліушу Словацькому в Кременці на Тернопільщині, де у свій час він проживав і творив, вважаючи Україну своєю Батьківщиною. Тоді, перебуваючи на посаді заступника голови Тернопільської облдержадміністрації, Б. Андрушків був при засадах його створення. Особливу активність у цьому заході проявляв і Посол України у Польщі Дмитро Павличко. Треба сказати, що цей трудомісткий процес зайняв досить тривалий час. Під музей необхідно було не лише відремонтувати й пристосувати приміщення швейної фабрики, а й передислокувати діючу фабрику. До справи долучалися міська і районна влади, громадськість допомогла перевезти з районної бібліотеки експонати та скомпонувати експозиції. Роботи було багато, але при добрій волі обох сторін усі питання вирішили і музей працює вже десяток років. Там відбуваються міжнародні семінари, конференції та інші культурні заходи. До слова, дуже жаль, що з боку Польщі немає ініціативи побудувати аналогічний музейний об'єкт чи пантеон королю України Данилу в Холмі.

В ході організаційно-підготовчих робіт при відкритті музею Ю. Словацькому у представників обох держав виникла можливість поспілкуватися ближче. Зацікавлені поляки, науковці та державні діячі приїжджали до нас, неодноразово наші делегації відвідували Варшаву. Україну відвідував маршалко Сейму Польщі з сім'єю. Було повне порозуміння. Дописи про це зроблено у різні видання, закликаючи до збирання експонатів. Перед поїздками до Польщі проводилося чимало зустрічей з різними людьми, керівниками громадських організацій, у тому числі й з тими, хто попереджував про підступність поляків. Гадаємо, що й і тепер, коли Україна переживає нелегкі часи, в Польщі є багато псевдопатріотів. Трапляються випадки навіювання інформації, наприклад, що у Польщі, нібито, закривають православні та греко-католицькі церкви.

Тим часом, нашим делегатам делікатно старалися показати, що все не так. І справді, в цьому було неодноразове переконання. Поляки, довірившись, казали, що їм відомо про існування провокативної пропаганди з боку скритих пострадянських проросійських провокаторів та недоброзичливців, метою яких є завадити успішному розвитку добросусідських відносин між Україною та Польщею.

Керуючись власним досвідом та цими почуттями, Б. Андрушків написав окремі гуманітарні статті та брошури, серед яких «Некрополі Тернопільщини», на яку були позитивні відгуки поляків, чехів, словаків та євреїв. У книжечці згадано могили предків цих народів, описано, як люди їх доглядають у Великодні свята тощо [7]. Автор розвивав думку про неминуче настання часу, коли державні керівники й чиновники обох країн дозріють до рівня, щоб не озлоблювати, не налаштовувати негативно народ на сусіда як на ворога, а просто відкрити очі на добро і зло. Категорично відмести те, що породжує загострення стосунків.

Нині, отримавши повідомлення про активізацію польських радикалів, та порівняння Богдана Хмельницького, друга Польського короля Яна Казимира з фашистами, хочемо запитати: на чий млин лете воду, панове? Підкуплені газом, нафтою чи може долларом, так звані, псевдопатріоти, польські радикали вирішили зруйнувати фундамент, на якому будується наше крихке спільне майбуття? Чому польська влада розвелась на провокації підступного зрадливого, ненаситного імперіаліста, який не дає собі ради, а вирішив підживитись Україною? Хтось недалекий дозволяє собі називати

Богдана Хмельницького фашистом та порівнювати його з Гітлером. Між тим, той самий «фашист» Хмельницький у визвольній війні, яку деякі історики вважають революцією і яка була спровокована Польщею проти євреїв, врятував життя польському офіцеру, майбутньому королю Польщі – один раз під Москвою, а другий раз поцадив у боях під Зборовом від розправи розлюченого козацтва полоненого вже короля Яна Казимира.

Багато можна говорити і про Волинську різню. Але при чому тут поліція, як кажуть у народі «коли грім бабу убив»? Це все було на нашій, українській території. Міждержавне лицемірство, яке можновладці називають політикою, може повернутися спиною до тих, хто так швидко проковтнув наживку.

Історичні факти свідчать про складні часи розвитку країн Європи, в тому числі й України. Через суб'єктивні обставини у різні історичні періоди на землі нашої Батьківщини відбувалося вторгнення окупантів, неодноразово розділялися певними міжнародними угодами та домовленостями країни-сусіди. Це мало місце ще за часів Київської Русі. На жаль, має місце і в сучасному світі. Проте слід сказати, що така доля спіткала не лише Україну. Скажімо, історично відомі основні чотири поділи Польщі. Не можемо сказати, що історично справедливі, бо й сьогодні чимало українських міст та сіл є в складі сучасної східної Польщі. Але зараз слід вести мову не так про землі, як про збереження людської пам'яті й гідності. Поневолення одного народу іншим не часто відбувається мирним шляхом. За цим стоять зради, вбивства, розправи. І сьогодні абсурдно недоречно законодавчим інструментарієм відкидати минуле й забороняти науковий дискус у пошуку об'єктивної правди. З чим Польща перебувала в Європі? Відомі задокументовані засоби: окупація, пацифікація, геноцид.

У пам'яті українців такі злочини добре збереглися. І не тільки в пам'яті, але й в архівах «Комісії для розслідування польських звірств при дипломатичнім заступництві Уряду Західно-Української Народної Республіки» у Відні (мова і правопис оригіналу).

У 1919 р. (I частина), а в 1921 р. (II частина) у Відні була надрукована «Кривава книга» [8, 9]. В ній на 244-х сторінках описані факти вбивств, катувань, згвалтувань, пограбувань, мародерства та інших наруг, вчинених представниками польської окупаційної влади над полоненими вояками УГА та цивільним населенням Східної Галичини у перших роках по отриманні поляками мандату Антанти від 25 червня 1919 р. на урядування Східною Галичиною. Змістом цієї книги екзильний уряд УНР доводив Світу, що Західна Україна не може залишатися у складі Польщі, бо це й надалі означатиме терор і етноцид з польської сторони та безкомпромісний опір – з української. Однак рішенням переможців у першій світовій війні західні українці zostались єдиним народом колишньої Австро-Угорської імперії, якому відмовили у праві на самовизначення.

Книга складається з двох частин, виданих окремо – у 1919 і 1921 рр. Зрозуміло, що в короткій статті прокоментувати обидві частини неможливо. Розглянемо частину I. Вона складається зі Вступу і восьми розділів, класифікованих за типами злочинів [8].

У вступі автори книги пишуть (далі переходимо на мову і правопис оригіналу): «не підлягає ніякому сумнівові як зі становища міжнародного права, так і зі становища проголошеного Антантою права бувших австро-угорських народів на самоозначення, що установлена в листопаді 1918 р. Українською Національною Радою у Східній Галичині влада була вповні легальною державною владою, а вслід за цим львівські польські повстанці проти неї були звичайними ребелянтами. Тим самим і оружна поміч, дана Польщею цим ребелянтам, а далше і війна Польщі проти Західно-Української Республіки була актом заборчого імперіялізму, а рішення Антанти з 25 червня 1919 було разячим зломанням права українського народу на самоозначення, права, котрого цей народ ніколи не зрікався.

Теперішня польська окупація це страшна картина мартирології українців, мартирології, якої ні під теперішню хвилю не зазнав жаден другий народ, ні якої приміру не знає взагалі історія. Це нечувано брутальна й нелюдська наруга з високих народних постулатів і із засади самоозначення народів. Польська інтелігенція і польська молодіж, що складаються головню на польські окупаційні війська, виховані на крайню шовіністичній протиукраїнській літературі і пресі, горить так сліпою, дикою та кровожадною ненавистю до українського народу, якій другої пари тяжко найти в сучаснім світі. Віддаючи в руки цієї інтелігенції і цих військ «пацифікацію» Східної Галичини, значило: видати українське селянство та інтелігенцію без ріжниць статі і віку на найдикіші переслідування, на рафіновані муки, на масове, плянове і систематичне вигублювання, проти яких бліднуть балканські чи вірменські масакри, російські погроми чи більшовицький терор.

В казематах Модліна, Берестя, Стшалкової, Варшави, в таборах полонених в Домбю, Вадовичах, Перемишлі, Пикуличах караються і гинуть тисячі й тисячі неповинних українських жертв звірського терору поляків. Число всіх арештованих і інтернованих осіб з цивільного українського населення Східної Галичини перейшло рішучу чверть міліона голов, – число прямо страшне. Сотки невинних голов лягло в домовину від злочинної польської руки. Українським селянам вирабувала польська армія все, що мали: гроші, худобу, коні, збіже, одіж, білля, домашнє і господарське знаряддя. Багато сіл спалено, на много сіл наложено високі контрибуції, що їх селяни мусіли зложити під загрозою спалення села. Багато церков зачинено, бо священники арештовані або конфіновані в польській частині Галичини, а деякі в звірський спосіб вимордовані, много з них мусіло утечею за Збруч ратуватися перед смертю і польськими розбоями. Деякі церкви спалені або зруйновані та зрабовані. Народні школи майже всюди позамикані. Середнє шкільництво, передовсім приватне, вбито, до вищих научних заведень (університетів, техніки) нашої молодіжи безоглядно не допускається, та не дозволяється на уладження приватних університетських курсів для українців коштом українського гроша; товариства і спілки завішені в урядуванні, много часописи застановлені, словом припинене все українське публічне життя. В краю ширяться в застрашающий спосіб різні пошесті, а поляки нароком не дають населенню жадної санітарної помочі».

Отже, отримавши мандат Антанти на урядування в Західній Україні, поляки встановили там такий режим, який за сучасним міжнародним правом називають ГЕНОЦИД.

Передавши Східну Галичину під урядування Польщі, Антанта сформувала і озброїла для захисту Європи від більшовицької навали 100-тисячну армію під командою генерала Галера. Ця добре озброєна армія відразу ж повела наступ на армії УНР і ЗУНР, які не змогли встояти проти неї і були розбиті. В полон поляками було взято тисячі українських вояків, а територія Східної Галичини була окупована польською армією. Окупаційна польська влада, керована жорстоким ненависником України, Начальником Держави маршалом Пілсудським, розв'язала такий терор, який не можна навіть порівняти з терором ВЧК в Росії, описаним журналістом С.П. Мельгуновим у книзі «Красный террор в России 1918 – 1923». «Кривава книга» описує цей терор у 8-ми розділах I-ї частини, які мають наступні назви:

1. Убійства.
2. Арештування, інтернування, знуцання, табори для полонених і інтернованих.
3. Нищення майна. Реквізиції. Рабунки.
4. Переслідування української церкви.
5. Нищення української національної культури і економічного життя.
6. Приневолювання до присяги на вірність.

7. Польська кольонізація Східної Галичини.
8. Поширювання брехонь і закривання правди.

Як мовиться, у вовка в овечій шкурі пам'ять коротка. Лише в розділі 1 «Кривава книга» наведено 82 факти вбивств польськими жовнірами полонених українських вояків, селян, священників, жінок і малих дітей. Більшість випадків – убивства з особливою, садистською жорстокістю, наругою, катуванням. Наведемо лише кілька фактів.

Факт 3. У Базаринцях (повіт Збараж) польські жовніри катували селянина Івана Тридля прикладами крісів, відтак закували в ланцюги, били попід груди і в статеві часті, вкінці вивели з хати на дорогу і застрілили (свідки П. П., М. І. і Т. Ж.).

Факт 4. У Бакончицях (під Перемишлем) в таборі для полонених польські жовніри так побили трьох полонених, що поломили їм ребра. Нещасні жертви до двох днів померли серед страшних мук в шпиталі (свідок Р. із Р. і В. з П.).

Факт 6. У Бортятині (коло Судової Вишні) польські жовнярі на приказ поручника Абламовича витягнули силою господаря Івана Хомяка з ями, до якої він скрився зі страху перед польськими ватагами, і застрілили його без доходжень, а його хату спалили (свідки К. Л., Р. Х.).

Із наказу того самого поручника ув'язнили там польські жовніри українського жовніра, що вертав із французького фронту і ночував у Петра Борущука, відтак побили його, а в кінці розстріляли без доходжень (свідки М. Б. і В. С.).

Так само без ніякої причини вбили там три польські жовніри Михайла Сидора в його власній хаті пострілами до нього із надвору через вікно, а відтак хату його спалили. Лишив він жінку і семеро малолітніх сиріт (свідки С. Г. і М. Г.).

В тому самому селі розстріляли польські жовніри також двох селян і чотири жінки (свідок В. із О.).

Факт 9. У Виписках (повіт Перемишляни) обрабували і побили дня 16 червня 1919 польські жовніри українських полонених так тяжко, що п'ять із них згинуло на місці (свідок П. Г.).

Факт 12. У Водниках (повіт Бібрка) польський легіоніст виколов багнетом очі селянинові Яськові Боднару.

Факт 25. В Збаражі знущалися страшно польські жовніри над Микитою Івашкевичем, якому поломили руки, розбили голову, і помасакрували ціле тіло, опісля, дня 5 червня 1919, застрілили його тяжко покаліченого, а його батька обрабували, забираючи 34000 К (крон). Свідки П. Л., Є. Л., Я. І. Крім того розстріляли поляки на замку в Збаражі без доходжень на приказ польського майора Красічинського з 39 полку піхоти більшу кількість полонених Українців і Жидів, між іншими Яцка Баліна, Іцика Брунста, Льва Фукса, Осипа Брунста (свідки В. В., В. Б., Й. Б., М. Г., С. Ф.).

Факт 26. В Золочеві розстріляли поляки 14 українських полонених без доходжень. Застрілили також господаря Петра Горчаківського (свідок М. П.).

Факт 28. Коло Калуща в однім селі забирали, як зізнала Т. А., сестриця Червоного Хреста, польські легіоністи одній селянці корову. Коли бідна селянка ставила опір тому рабункови, застрілили її та не пощадили і її дрібних дітей, вбиваючи їх прикладами крісів.

Факт 30. В Коблянській Волі (повіт Старий Самбір) позганяли польські легіоністи дня 19 червня 1919 людей до хат, а відтак підпалили село з усіх сторін. Самі поустановлювалися по вулицях і кожного, хто втікав перед вогнем, стріляли. В такий спосіб убили 13 осіб, в тім числі багато жінок і дітей. Згоріло тоді 17 хат до тла (свідок Д. Ц.).

Факт 36. В Корнях (повіт Рава Руська), коли польські жовніри палили село, а одна жінка з дитиною на руках просила, щоби її хати не палили, польський жовнір вбив її дитину ударом прикладу кріса, а її саму зранив багнетом (свідок Б.).

Факт 46. В Монастириськах арештували польські жовнірі на приказ команди дня 18 червня 1919 українського пароха о. Захарія Підляшецького (73 літнього старця і його сотрудника і так їх мучили і тортурували, обливаючи кип'ятком, б'ючи прикладами крісів по голові, що аж розчерепили їх чашки і мозок вплив їм з голови. Віддаючи останній видих, добили вистрілами з крісів. Мала б це бути помста за те, що сини о. Підляшецького служать в українськiм війську (свідки М. П., Т. М., А. Д., О. П., Протоколи ексгумації та судові акти).

Факт 50. В Нагуєвичах (повіт Дрогобич) зібрали польські легіоністи українських дітей з цілого села, замкнули їх до деревляної дзвінниці, обложили дзвінницю соломомою і підпалили. Зі середини роздавався плач і розпучливі крики паленої живцем дітвори. Деяким удалося виратуватися з полуміни і почали втікати. За втікаючими пораненими вогнем дітьми стріляли польські легіоністи з крісів і так застрілили двос дітей. Решта смертельно попарена (свідки М. С., В. В. і М.).

Факт 56. В Побережу (повіт Станіславів) замордували польські жовнірі господарів Івана Біляна і Стаха Матія в бестіяльській спосіб, розпорюючи їм живіт і видаючи кишки (свідки П. М., О. Л., П. Б.).

Факт 67. В Стрию приарештували дня 22 мая 1919 польські війська о. Остапа Ніжанковського, пароха зі Завадова, вельми заслуженого українського діяча, композитора і заступника повітового маршалка в Стрию, і заявили йому, що його, як інтернованого, повезуть до Кракова. Між тим замість його вивезти, випровадили його в поле, веліли клякнути і зі словами: «молись попе» застрілили без доходжень, полишаючи його тіло на полі.

Факт 86. В Посаді Горішній (повіт Старий Самбір) зловили польські жовнірі 17-літнього хлопця Юрка Теребуха в лісі, обтяли йому ніс, вуха і язик, викололи очі й оскальпували, здираючи йому шкіру з волоссям із голови. Серед страшних мук хлопець помер (свідок О. Д.). Тіло його лежало через три дні так обезображене в трупарні.

Тут нами наведена незначна кількість випадків, тільки такі, які вражають своєю садистською, звірчою жорстокістю. Всього ж за фактами розділу I закатовано і вбито близько 350 українців Східної Галичини.

Приєднуючи Західну Україну до відновленої Польщі, Антанта ніяким чином не забезпечила українцям рівних прав з поляками, не застерегла Польщу від порушення норм міжнародного права щодо поведження з цивільним населенням, полоненими й інтернованими солдатами українських армій, не створила ніяких інспекцій з перевірки порушення цих прав. Не відчуваючи над собою ніякого контролю з боку міжнародного цивілізованого суспільства, здичавіла польська військова влада та Начальник Держави, Комендант Пiлсудський встановили дикий терор над українським народом. «Кривава книга» наводить факт, що є свідки, перед котрими польські жовніри з армії Галера вихвалялися: «Наш командант наказав нам не брати до неволі українців, тільки вбивти їх; пощо мають їсти польський хліб. Українці це дикий нарід». Було це 19 травня 1919 р. (свідки Л. К., Г. Н., К. С. та В. В., М. Г., М. П.).

У другому розділі «Кривавої книги» її упорядники пишуть: «Військові і цивільні польські власті при помочі полевої жандармерії, поліції і здичілої солдатески докладають усяких зусиль і підняли плянову акцію, щоби винищити цілу українську інтелігенцію і свідоміше селянство та матеріяльно і фізично так підірвати українську інтелігенцію, щоби зробити її нешкідливою у пляновій польонізаторській роботі польських шовіністів. В тій цілі заряджують польські військові команди і жандармерія та польські цивільні власті масові арештування і з арештованими, зглядно інтернованими, поведяться гірше, чим із найпідлішими злочинцями. Побивають їх так, що не раз побитий умирає або стає калікою на ціле життя. Інтернованих виголоджують без огляду на їх вік і суспільне становище, цілими місяцями держать їх у темних,

нужденних, брудних і вогких казармах – в голоді і холоді. Крім цього заряджують по селах масові побої нагаями і буками або дротяними прутами і знущаються прямо в нелюдський спосіб, та дивлятьсі крізь пальці на осоромлювання жінок і звірські насильства жінок і дівчат здичилою солдатською...

Загальне число інтернованих і полонених виносить ще й тепер около 100 000 душ, не вчисляючи цих, яких пущено на волю і цих, що втекли або перенеслися на той світ із-за мук в польській неволі...».

Знущання над українським населенням переходить всякі можливі границі, так, що культурні народи не в силі навіть уявити собі, щоби щось подібного могло діятись серед загального підняття демократичних свободолюбивих кличів! Для приміру, хочемо навести лише деякі факти цих безчисленних і безнастанних знущань і мук тілесних і душевних, які терпить український народ під ярмом польських пацифікаторів. Далі Книга подає опис 65 пронумерованих фактів знущань поляків над цивільним населенням і багато сторінок знущань над полоненими. Знову ж таки наведемо найбільш вражаючі своїм садизмом факти.

Факт 18. Під Золочевом, коло станції заізничої Острів облили польські легіонери 10 полонених українських стрільців бензиною і уставивши їх рядом підпалили. Внаслідок попарення згинуло двох стрільців таки зараз, а решта попарена мучиться в шпиталі та бореться зі смертю (свідок І. Г.).

Факт 11. У Гриневі (повіт Бібрка) польські жовніри побили вагітну жінку Магду Гула по животі прикладами крісів так, що вона впала безтями на землю і породила неживу дитину, яка мала розбиту головку і тіло повне синяків.

Факт 12. В Долішній Посаді (повіт Старий Самбір) буцімто доніс хтось легіоністам, що бачив маленького хлопця з крісом в руках і як він з того кріса цілив чи навіть з того кріса стріляв. Легіоністи відрубали вказаному хлопцеві руки і викололи очі.

Факт 25. В Лисневичах коло Пустомит шукала польська полева жандармерія за Семком Мотою, а коли його не знайшла, побила тяжко і ограбила його жінку Ксеньку Мота (свідки К. Х., Г. Ж.). Іванови Накошеви у тім самім селі відтяла полева жандармерія палець зі слюбним перстнем, скатувала його жінку і старого тестя (свідки як вище).

Факт 5. В Ганевичах позв'язували польські жовніри дітям руки, вигнали на толоку й казали пастися (їсти траву), а відтак гнали до ріки, як худобу до водопою.

Факт 24. В червні 1919 приарештували Поляки у Львові також українського поета Миколу Голубця. Він був саме реконвалесцентом (одужуючим) по тифі. Замкнено його в будинку полевої жандармерії у Львові при вул. Личаківській. Тут збили його страшно, просто в нелюдський спосіб, наложили йому кайдани і не давали майже нічого їсти. Їди, яку йому приносила жінка, не передавали.

Факт 35. В Поручині запрягли польські жовніри на жадання посесорки Ванди Білинської 8 українських селян до плуга, а 4 жінки до борін і в цей спосіб обробляли ними панську землю (свідок Я. Г.).

Факт 55. В Тернополі, зглядно у Львові, приарештували поляки залізничого урядника А. Крісу і арештованого мучили нарочно голодом. До цього самі призналися його жінці, якій сказали, що мусять її мужа виголодити й замучити. Одному 80-літньому старцеві казали польські жовніри танцювати на ринку, а коли він не хотів, побили його немилосердно.

Взагалі, арештовано і інтерновано в Тернополі 278 осіб, яких гнали польські легіоністи пішки до Золочева. По дорозі обдерли їх і били прикладами крісів.

Факт 57. В Трускавці (повіт Дрогобич) зловили польські жовніри Андрія Біласа, били його в п'яти, порізали йому ножом шкіру на подошві ніг на кусні і вбивали цвяхи в

підшови ніг так, що він серед страшних мук втратив свідомість і мабуть вже не живе (свідки О. Г. і П. М.).

Всього описано на перших сторінках розділу II фактів 66. Останні з них факти 64, 65, 66 за масштабами масакри дорівнюють волинським подіям 1942 – 43 р.

Факт 65. Про польські жорстокості та рабунки в селі Махнові (повіт Рава Руська) оповідає наочний свідок: «Було се 15 грудня 1919 р. у ясну місячну ніч. Село Махнів, присипане снігом, спало серед нічної тишини, коли по півночі трьома відділами впали до села польські легіоністи. Вони відразу кинулися по хатах, рабуючи в дикий спосіб одягу, чоботи, кожухи, гроші та все, що тільки під руки їм попало. З наляканих людей здирали одягу і білля, та казали дівчатам розбиратися до нага. В селі знявся крик, плач жінок і дітей, але легіоністи на нічо не зважали та цих, що попали їм під руки, побивали прикладами і дулами крісів, кажучи що хочать відучити гайдамаків забаганок України. Вкінці всіх мужчин, старих дідів і молодіж ув'язнили та зігнали під церкву, куди під багнетами привели також місцевого священика о. Яцева. Небавом розвиднілось. Часть легіоністів пустилася в напрямі Вербиці, друга часть обсадила село та дальше рабувала. На приходстві розлюкувалися три польські офіцири з командантом Мисловським на чолі та резонували, що Польща не має причини й охоти ждати на вирішення мирового конгресу дотично Східної Галичини, бо на конгрес здаються тільки слабі, а поляки є досить сильні, щоби самі собі взяли, що хочать і кілько їм треба.

В селі почули ми стріли та небавком довідались, що є вже кількох ранених українців. Треба було поспішати на поміч раненим. Вийшовши з хати, ми побачили, що легіоністи зносять на сани кожухи, чоботи та всяке друге нарабоване добро та готовляться від'їхати. На подвір'ю вдови Симущихи, біля стайні червоніла калужа крові. Двері від її хати відчинені, а на долівці вбрана в нічну одягу лежала мертва жінка в віці 40 літ. Сорочка, здерта на грудях, цілком покровавлена, під грудьми видніла рана від кулі на правім рамени та на плечах рана від багнета. Була се Текля Труш, яку польські легіоністи убили та багнетом покололи, коли хотіла заховати в стайні мішок муки перед їх рабунком. Була вже 6 година рано. З-за печі вилізло троє малих дітей сиріт та наляканими очима гляділи на свою мертву маму. Виглядали на божевільних. В сінях хати стояли збиті в купу жінки, сусідки замученої Теклі Труш, неначе закаменілі з переляку. Нараз дався чути в другій хаті нелюдський крик і плач. Там лежала мертва на столі молода дівчина Марія Новосад, яку польські легіонери вбили за се, що вона взбороняла їм арештувати невинного свого батька, Івана Новосада, якого держала за шию та благала легіонерів помилування. Батько забитої, Іван Новосад, ранений багнетом через легіонера в ногу, лежав на хаті з необандажованою ногою, цілком закровавлений та з болю тяжко стогнав. У стіп убитої ридала старенька її мати. В третій хаті лежав 13-літній хлопчина, Ілько Степан, якого польські легіонери без причини побили і ранили, а якого опісля перевезено до шпиталю в Сокалі. Польські відділи нарабувавши та пролявши тільки невинної крові спокійного цивільного населення, завернули відтак поспішно до Любичі (свідок М. Я.).

Задokumentовані в книзі знущання і тортури над українським населенням нагадують своєю дикістю середньовіччя, навіть цивілізаційно більш віддалені історичні часи: відрізування носів і вух, розпорювання животів, убивство вагітних, гвалтування неповнолітніх, нищення худоби та ін. Упорядник другого видання «Кривавої Книги» (1994 р.) п. Ярослав Радевич-Винницький у передмові пише: «Пацифікація своїми розмірами, своєю рафінованою жорстокістю настільки глибоко увійшла до історичної пам'яті народу, що ці події не зблідли в свідомості галичан на фоні масових звірств пізнішої сталінсько-більшовицької і гітлерівсько-фашистської окупації. Виникає питання: чому так не по-людськи ставились до них (галичан), їхніх родин і їхнього народу переможці-поляки? Куди поділася відома польська шляхетність? Звідки взялася

тваринна брутальність, садистська жорстокість, грабіжницький цинізм? Очевидно, це була помста за те, що шість століть безнастанних зусиль зробити цю чужу землю своєю не мали успіху, це був приступ люті хижака, який не в силі подолати своєї жертви».

Польське суспільство, засліплене непомірним шовінізмом та екзальтоване своїм кумиром, маршалом Пілсудським і його перемогами над українською і російською армією, звільнившись від австрійського контролю над Галичиною і російського панування над Волинням, одержавши мандат Антанти від 25 червня та 100-тисячну армію в придачу, очманіло від духу свободи і безконтрольності й таким чином почало будувати державу – Другу Річ Посполиту. А що збудували? Збудували маленьку «лоскутну імперійку» з Великим Імператором, з одним панівним народом – поляками і підневольними народами – галичанами, бойками, лемками, гуцулами, поліщуками. Не дивно, що Західна Україна була такою ініціативною у ланцюзі єднання з Великою Україною, хоч там українцям інший імперіаліст засмічував свідомість. Тільки імператор – не цивілізований монарх, а жорстокий диктатор і запеклий українофоб, ще крутіший за своїх послідовників Мусоліні та Гітлера, фашистів за визначенням. Очевидно, Волинська трагедія 1942 – 43 років була підготовлена самими поляками ще в 1919 – 21 роках.

Лідер польської партії «Право і справедливість» Ярослав Качинський, який втратив брата у Смоленську, не знайшов іншого, як шукати в історії України перепони у послабленні власної злоби. Може краще було б внести пропозицію в перейменуванні високопарної назви партії: «Право на несправедливість та безглуздя!».

Висновки. Далека від гуманізму великоімперська шовіністична хвороба має властивість відроджуватися та розповсюджуватися неймовірно швидко. На користь провокації та підкупу свідчать не лише методи ведення Росією гібридної війни. Чому польські радикали так швидко забули про 20 тис. польських офіцерів, знищених під Катинню? Чому мовчать так звані «патріоти» про знищення всієї польської еліти під Смоленськом? Цих прикладів з вікових відносин між братніми «добрими» сусідами можна навести безліч.

Народна мудрість каже: «Мудрого біда навчить...недалекого ніколи». Пам'ять народна про гноблених, закатованих, вбитих не десь там в Афганістані, В'єтнамі, Камбоджі чи Сирії, – там розважався і розважається «старший брат», а тут, на власній землі, не дозволить забути минуле, не дозволить не поважати страждання власного народу і не дозволить затулити рот жодними «Законами мовчання». Безумовно, нікому не приємно згадувати власну жорстокість чи причетність до чужої, але ж і не можна вирвати сторінки з історії держави. Сьогодні не потребує заборон і загострення конфліктів минулого, адже їх і так багато тепер. Навпаки, сучасні обставини, як ніколи раніше, свідчать про необхідність налагодження конструктивного діалогу, наукових бесід, конференцій, симпозіумів, «круглих столів» задля вивчення історичних фактів, обговорення їх причин, наслідків та виявлення впливу на сьогоднішнє і майбутнє. Цього потребує весь цивілізований світ, передусім, для мирного вирішення сучасних конфліктів.

Ми розуміємо історичні, політичні реверанси наших сусідів. Були битими «добрими» партнерами фашистами, були роздерті й биті співпартнерами Великоросами. Мабуть на сьогодні відійшли «запарі», знову захотілося потрапити під «щирі і щедру» руку «старшого брата». Він давно чекає, що гоноровий поляк черговий раз проковтне дешеву провокативну наживку. Та цей шлях старих помилок нам уже добре відомий. Сподіваємося нашим сусідам-полякам теж стане політичної волі та національної гідності не ступити на нього знову, й не доведеться вкотре цитувати Т. Шевченка:

Отак-то, ляше, друже, брате! ...
Нас порізли, розвели,
А ми б і досі так жили.
Подай же руку козакові.
І серце чистеє подай!
І знову іменем Христовим,
Ми оновим наш тихий рай.

Дай нам, Боже, прозріти, забудьмо давні й свіжі кривди. Поляки, як і українці, дуже віруючий народ. Усі загарбники рано чи пізно з прокляттями підуть з того світу і стануть на суд перед Всевишнім. Як відомо, кров на руках загарбника і вбивці та кров ворога на руках має різне значення. Господь дає всім свободу і добру волю боронитися. Ми, на відміну від сусідів, ніколи з власних амбіцій не проливали її на чужих землях у корисних цілях.

І щоб загасити тліючий вогонь взаємної зневаги і недовіри між двома колись дружніми народами, пропонуємо реалізувати цілком мирні ініціативи:

1. Інституту Національної пам'яті День 25 червня 2019 р. (100-річчя з дня початку польської окупації Східної Галичини) через ЮНЕСКО або Євро-Парламент оголосити Міжнародним Днем Скорботи за жертвами пацифікації.

2. Оголосити по Західній Україні збір коштів на пам'ятник жертвам польської пацифікації і в день 25 червня 2019 р. (100-річчя з дня початку польської окупації Східної Галичини) встановити цей пам'ятник у Львові перед входом до Личаківського кладовища.

Conclusions. The Great Imperial Chauvinistic Disease, which is far from humanism, has the ability to revive and spread incredibly fast. About provocation and bribery speak not only Russian hybrid methods of war. Why did the Polish radicals forget about 20 thousand Polish officers killed near Katyn? Why are silent, the so-called «patriots», about the destruction of the whole Polish elite near Smolensk? There are a lot of examples of age-old relationships between fraternal «good» neighbors.

Folk wisdom says: «Misfortune teaches the wise..., the obtuse person – will never be taught». The memory about the oppressed and killed people, not only in Afghanistan, Vietnam, Cambodia or Syria – where the «elder brother» carry out the devastation, but here, on our own land the memory will not allow to forget the past, will not allow to scorn the suffering of our people and will not allow to close their mouths with «Laws of Silence». Of course, it is unpleasant for anyone to remember their own cruelty or involvement in someone else's history, but it is impossible to break pages from the history of another state.

Nowadays there is no need to exacerbate the conflicts of the past, because they are more than enough. On the contrary, the current circumstances show us the need to establish a constructive dialogue, scientific talks, conferences, symposiums, round tables to study historical facts, discuss their causes, consequences and identify the impact on the present and the future. This requires the whole civilized world, first of all, for the peaceful solution of modern conflicts.

We understand the historical, political overtures of our neighbors. We were abused by «good» partners-fascists, and we were humiliated by the occupiers of Greater Russia. Perhaps today went away «cold steam», again wanted to fall under the «sincere and generous» hand of «elder brother». The enemy is waiting that the Poles once again to «swallow cheap provocative bait». But this way of old mistakes is already well known to us. We hope that our Polish neighbors will also have the political will and national dignity not to go to the wrong way, and we will not have to cite T. Shevchenko again:

So, that, Pole, friend, brother!...
We were cut and split,
And we could still live that way.
Give your hand to the Cossack.
And give the pure heart!
And again in the name of Christ,
We will renew our quiet paradise.

Help us, God, to see and forget old and new injustices. The Poles and the Ukrainians are the believing people. All the invaders will leave this world sooner or later and they will stand before the Almighty trial. As you know the blood on the hands of the invader and the killer and the blood of the enemy on their hands has different meanings. The Lord gives all freedom and goodwill to be saved. Unlike our neighbors, we have never shed blood on foreign lands for useful purposes.

To put an end to the shimmering fire of mutual contempt and mistrust between the two formerly friendly peoples, we propose the implementation of entirely peaceful initiatives:

1. It was recommended for the Institute of National Memory to declare the International Day of Sorrow for the victims on June 25, 2019 (100-th anniversary of the Polish occupation of Eastern Galicia) with participation of UNESCO or the European Parliament.

2. It was proposed to raise funds for the monument to the victims of Polish pacification in Western Ukraine and install this monument on June 25, 2019 in Lviv in front of the entrance to the Lychakiv cemetery.

Використана література

1. Порошенко закликав Польщу утриматись від кроків, які загрожують діалогу з історичних питань [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.unian.ua/politics/10011281-poroshenko-zaklikav-polshchu-utrimatis-vid-kroktiv-yaki-zagrozhuut-dialogu-z-istorichnih-pitan.html>.
2. Закон Польщі про злочини за часів Голокосту: з'явилася реакція Ізраїлю [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukr.segodayna.ua/world/europe/zakon-polshi-o-prestupleniyah-vo-vremena-holokosta-royavilas-reakciya-izrailya-1109180.html>.
3. Ухвалення «антибандерівського закону» в Польщі: ТОП-5 реакцій світової спільноти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukr.segodayna.ua/world/europe/prinyatie-antibanderovskogo-zakona-v-polshhe-top-5-reakciyu-mirovogo-soobshchestva-1110892.html>.
4. Спроба «вимити» частину історії: реакція світу на польський закон про Інститут нащам'яті [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.5.ua/polityka/polshcha-namahaietsia-vumyty-chastynu-istorii-reaktsiia-svitu-na-polskyi-zakon-pro-instytut-natspamiati-164539.html>.
5. США відреагували на підписання Польщею «закону про бандеризм» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.slovoidilo.ua/2018/02/07/novyna/svit/ssha-vidreahuvaly-pidpysannya-polshheyu-zakonu-pro-banderyzm>.
6. Реакція українців на зміни до закону про Інститут національної пам'яті [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.polradio.pl/5/39/Artykul/348521>.
7. Андрушків, Б. Некрополі Тернопільщини, або Про що розповідають мовчазні могили [Текст] / Б. Андрушків. – Тернопіль : Підручники і посібники, 1998. – 96 с.
8. Кривава Книга. Частина I: матеріали до польської інвазії на українські землі Східної Галичини 1918/1919 року [Текст] / Др. Михайло Лозинський. – Відень : видання Уряду Західно-Української Народньої Республіки, 1919. – 99 с.
9. Кривава Книга. Частина II: Українська Галичина під окупацією Польщі в рр. 1919 – 1920 [Текст] / Проф. П. Карманський. – Відень : видання Уряду Західно-Української Народньої Республіки, 1921. – 242 с.

References

1. Poroshenko urged Poland to refrain from steps that threaten dialogue with historical issues [Poroshenko zaklykav Pol'shchu utrymatys' vid kroktiv, yaki zahrozhuut' dialohu z istorychnykh pytan']. Available at:

- <https://www.unian.ua/politics/10011281-poroshenko-zaklikav-polshchu-utrimatis-vid-krokiv-yaki-zagrozhuyut-dialogu-z-istorichnih-pitan.html>.
2. The law of Poland on crimes during the Holocaust: the reaction of Israel has appeared [Zakon Pol'shchi pro zlochyny za chasiv Holokostu: z'yavylasya reaktsiya Izrayilyu]. Available at: <https://ukr.segodnya.ua/world/europe/zakon-polshi-o-prestupleniyah-vo-vremena-holokosta-poyavilas-reakciya-izrailiya-1109180.html>.
  3. Adoption of the "Anti-Bandera Law" in Poland: TOP-5 reactions of the world community [Ukhvalennya "antybanderivs'koho zakonu" v Pol'shchi: TOP-5 reaktsiy svitovoyi spil'noty]. Available at: <https://ukr.segodnya.ua/world/europe/prinyatie-antibanderovskogo-zakona-v-polshe-top-5-reakciy-mirovogo-soobshchestva-1110892.html>.
  4. An attempt to "wash out" the part of history: reaction of the world to the Polish law on the Institute of National Memory [Sproba "vymyty" chastyntu istoriyi: reaktsiya svitu na pol's'kyy zakon pro Instytut natspam'yati]. Available at: <https://www.5.ua/polityka/polshcha-namahaietsia-vymyty-chastyntu-istorii-reaktsiia-svitu-na-polskyi-zakon-pro-instytut-natspamiati-16539.html>.
  5. The United States reacted to the signing by Poland of a "law on banderism" [SShA vidreahuvaly na pidpysannya Pol'shcheyu "zakonu pro banderyzm"]. Available at: <https://www.slovoidilo.ua/2018/02/07/novyna/svit/ssha-vidreahuvaly-pidpysannya-polshcheyu-zakonu-pro-banderyzm>.
  6. Ukrainian reaction to changes in the law on the Institute of National Remembrance [Reaktsiya ukrayintsiv na zminy do zakonu pro Instytut natsional'noyi pam'yati]. Available at: <http://www.polradio.pl/5/39/Artykul/348521>.
  7. Andrushkiv B. Necropolis of the Ternopil region, or what the silent graves tell [Nekropoli Ternopil'shchyny, abo Pro shcho rozpovidayut' movchazni mohyly]. Ternopil, Textbooks and manuals, 1998, 96 p.
  8. Mykhaylo Lozyns'ky. The bloody book. Part I: Materials for the Polish invasion on the Ukrainian lands of the Eastern Galicia in 1918/1919 [Krivava Knyha. Chastynta I: materiyaly do pol's'koyi invaziyi na ukrayins'ki zemli Skhidnoyi Halychyny 1918/1919 roku]. Vienna, Edition of the Government of the Western Ukrainian People's Republic, 1919, 99 p.
  9. Karmans'ky P. The bloody book. Part II: Ukrainian Galicia under the occupation of Poland in the years 1919 – 1920 [Krivava Knyha. Chastynta II: Ukrayins'ka Halychyna pid okupatsiyeyu Pol'shchi v rr. 1919 – 1920]. Vienna, Edition of the Government of the Western Ukrainian People's Republic, 1921, 242 p.

Отримано 23.01.2018

УДК 347.734 (477) «18»

Андрій КРИСЬКОВ; Володимир ГРУЗІН

Тернопільський національний технічний університет
імені Івана Пулюя, Тернопіль, Україна

ДЕРЖАВНІ УСТАНОВИ ІПОТЕЧНОГО КРЕДИТУВАННЯ В ГУБЕРНІЯХ ПРАВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ (КІНЕЦЬ ХІХ СТ.)

Резюме. Перед проведенням реформи 19 лютого 1861 р. у Російській імперії були ліквідовані всі державні установи, які здійснювали кредитування під заставу населених маєтків. Капіталістичні перетворення у сільському господарстві вимагали значних інвестицій і засвідчили необхідність державних іпотечних кредитних установ. Вони були створені й діяли у вигляді Селянського і Дворянського державних земельних банків. Це були станові установи. Основним їхнім завданням було забезпечення матеріальних інтересів землевласників. Надаючи пільгові іпотечні кредити, вони сприяли переходу земельної власності від дворян до селян. З іншого боку, їхня діяльність, побудована на станових засадах, забезпечувала консервацію феодальної власності на землю.

Ключові слова: іпотечний кредит, Правобережна Україна, банк, землеволодіння, дворянство, селянство.